

152122

Іван Франко

Абу-Касимові
Капці

Львів 1924

ІВАН ФРАНКО.

АБУ КАСИМОВІ КАПЦІ

АРАБСЬКА КАЗКА.

152122

БІБЛІОТЕКА	
Станіславський університет	
Львів	
№.....	шифр.....

Четверте видання.

НБ ПНУС

152122

ЛЬВІВ, 1924.

НАКЛАДНЯ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРНІ І АНТИКВАРНІ

у Львові, Рутенського 22.

Друковано 5.000 примірників.

В ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.

I.

Хто такий був Абу Касим і як виглядали
його капці.

У Багдаді славним місті,
Тому літ не сто, не двісті,
Як халіфи ще жили,
Був вдовець, стара катряга,
Та такий вам скупиндряга,
Що шукать по всій землі.

Хоч багатий був як рідко,
То ходив брудний як дідько,
І обдертий як жебрак:
Сорочище чорна, груба,
Ледво руб держиться руба,
А штанищі мов райтак.

Лисину замість турбана
Обвивала шмата драна,
Ветха — й коліру не знать;
Плащ — верета-перетика,
Шпилька з терня, пояс з лика,
Хоч у просо, шпаки гнать.

Звався дід той Абу Касим,
Був купець собі, не блазень,
Пахощами торгував.
Як по місті йшов часами,

Всякий люд за ним юрбами
Біг і дивом дивував.

Та найбільше всіх уваги
У старого скупиндряги
Його капці знай тягли:
Але капці-ж бо то, капці!
Що мабуть ще дідьчій бабці
Шлюбним обувом були.

Відки Абу Касим взяв їх,
Кілько літ уже вживав їх,
Сього не затямив світ;
Знали лиш шевці багдадські,
Що ті капці чудернацькі
Латали вже з десять літ.

Що там прищіпок без міри!
Що там дратви, що там шкіри
Шевські руки уплели!
Десять раз подошви клали,
До старих нові шпиляли,
Щоб міцнійші були.

А під десять шкір тих, братку,
Абу Касим наостатку
Цвяхів густо сам набив,
Тай то цвяхів з головками,
Мов цибулі з чесниками,
На уряд коваль зробив.

І обцаси теж незгірші:
Мов копита що найширші,
Оттакий лишали слід;

Пришви дубельтово шиті
Так були латками вкриті,
Наче дуб, корявий дід.

Новий ковчег — я певен —
Стільки лат не мав і бревен,
Що ті капці-шлапаки;
Подабали на колоду,
А тяжкі були до ходу,
Наче проса два мішки.

Тож то мир увесь зглядався,
Як в них Касим прокрадався,
Вулицями на базар,
Як потів бідак і сапав,
Ноги тяг, що ледво шлапав,
Мов за кару кайданяр.

Капці тії так всі знали,
Так їх часто споминали,
Що прислів'ям стались вмиць:
Як тяжке щось мав хто в гадці:
„Се як Касимові капці,
Сього я не втну зробить“.

Слухайте-ж, як доля ньенька
Тими капцями злегенька
Скоботать його взяла,
Поки всі гидкі й болющі
Злих привичок шкаралющі
Потрощила й розмела.

II.

Як Абу Касим на ліцитації купив собі біду.

Раз базаром Абу Касим
В день торговий ледво лазив,
В своїх капцях ноги тяг,
Та торгу він знай пильнує!
Тут продасть, там знов купує,
Все снуєсь по вулицях.

В тім забили барабани
І валить народ юрбами
Там, де возний судовий
Став на бочку й викрикає:
„Хто охоту й гроші має,
Най іде в базар новий!

„У базарі, добрі люде,
Ліцитац'я зараз буде!
Там купець єсть Бен Омар;
Пахощами він торгує, —
От у нього ліцитує
Суд за довг увесь товар“.

Мусульмани теє чують,
Ті жаліють, ті кепкують,
Та ніхто не поспіша.
„Пахощі, се бабське діло!
Нам на те, щоб грішне тіло
Прокормить, нема гроша!“

Та один лиш Абу Касим,
Вчувши се, аж скочив разом,
Мов підріс і просвітлів.
„Пахощі, та й то хороші!
Продадуть за песі гроші!
Коб на час я долетів!“

І вже сапа і вже фука,
Шкандибає і штильгука
В Бен Омаровий базар..
Тут спіткнеться, тут офукнесь,
О прохожих лобом стукнесь,
А біжить мов на пожар.

Прибігає — не витаєсь,
Тільки про товар питаєсь
Та розвідує ціну.
В тім Омар до нього сходить
І на бік його відводить
На хвилиночку одну.

„Друже любий, Абу Касим!
Бачиш, що за горе разом
Впало наче з неба грім
На мій дім! Та й же Богу,
Най зломаю зараз ногу,
Як я сам що винен в тім!

„Знаєш сам — купець я чесний,
Але трафивсь друг облесний,
Я за нього заручив;
Вчора мав він довг сплатити. —
Ну, і втік! І ось, гляди ти,
В що мене він затащив!“

„Друже любий, Абу Касим!
Поратуй мене сим разом!
Словечко одно скажи,
Що сплатиш сей довг за мене!
А то горенько нужденне
Жде мене в тюрмі, в вежи!

„Та самому-б ще терпіти
Пів біди! А жінка, діти!
Адже все спліндрують тут!
Так що нам хоч зараз гинуть,
Хоч із моста в воду плигнуть...
Сяк чи так — нам всім капут“.

Та не зрушив скупиндрягу!
Замість взяти на розвагу
Його просьбу, його плач,
Він промовив: „Кумцю любий!
Я? Тебе спасать від згуби?
Чиж то я такий богач?“

І лишивши Бен Омара,
Він спішить, де возних хмара
Ліцитацію вела,
І рожевого олійку
Величезную сулійку
Власне на продаж внесла.

Сей олій з Шірасу просто
Варт був певно п'ястрів зо-сто, —
Та ніхто не купував:
Абу Касим скупарисько
Безсумлінно всю бутлисько
За три п'ястри сторгував.

Дав три п'ястри, в міх бутлище,
Та домів коби чим швидше, —
Наче з краденим летить.
А Омар зітхнув тай шепче:
„Бог тобі за добре серце
Ще й з процентом заплатить!“

III.

Як Абу Касим перший раз позбувся
своїх капців.

От таке добро здобувши,
Про товариша забувши,
Абу Касим страх зрадів.
Щоб всі бачили, що справив,
Цінну бутлю він поставив
У вікні, де сам сидів.

Сам він взявся міркувати,
Як би відпразникувати
Славний сей здобуток свій?
Дать на Боже? Учту справить?
Ні, про се й не думав навіть.
„В лазню я піду як стій!“

Дім як слід позамикавши,
І за пояс ключ заткавши,
В лазню почалапав він.
Тут за вступ прийшлося платити,
Плюнув, буркнув щось сердитий,
Мов би гризти мусів хрін.

В лазні служба вже пильує:
Той у нього капці ззує,
Сей знімає драгий плащ,
Третій ноги натирає,

Той щось в крижах направляє,
Аж хруснув у спині хряц.

Поки там служебні руки
Скупаря беруть на муки,
Мажуть, правлять, місяць, трутть,
Аж підходить звільна к ньому
Друг один — чи то скупому
Він таким здавався бутть.

Привитались, розмовляють,
Сес-теє споминають.
Далі друг сміятись став:
„Абу Касим, любий друже,
Тії капці — час вже дуже,
Щоб ти інші капці мав!“

„Глянь! Сеж дійсні почвари!
Ім нема в Багдаді пари:
Кльоци шкіряні якісь!
Ти-ж бо чоловік маючий, —
Справ собі як слід папучі,
В кандалах отих не лізь!“

„Правда, друже!“ — Касим каже. —
Я вже й сам нераз, аякже,
Про те думав, як на гріх:
Але, знавш людську вдачу!
Як старі ті капці бачу,
То мені щось жалко їх.

„Так уже я з ними зжився!
А як добре придивився:
Таж вони ще добрі скрізь!“

Щож, їх дурно викидати,
А нові купувати?
Се-ж нерозум! Бога бійсь!“

Поки так балакав Касим,
Аж до лазні входить разом
Пан багдадський судія.
Кинулись до нього слуги:
Сей роззув, турбан зняв другий...
„Я натру! Обмию я!“

Абу Касим аж озлився
І з-під лоба подивився
На лизунство „подлих“ слуг,
Тай пішов у лазню живо,
А за ним глядів жартливо
Той його ніби-то друг...

Був там довго чи коротко,
Паривсь гірко чи солодко,
Сев вже не наша річ,
Доста, що суддя ще в ванні
Кляв на слуги окаянні,
Як наш Касим вийшов пріч.

Вийшов з лазні, одягаєсь...
А де капці? Оглядаєсь,
Але капців ні сліду!
А на місці їх блискучі
Ще новісінькі папучі
Хтось поклав як на біду.

Абу Касим усміхнувся.
„Хитрий друг мій! Як звинувся!

Сам немов мене ганьбив,
Та заким я вимивсь в парні,
Він взяв капці незугарні,
А папучі ті купив“.

Так то хитро Абу Касим
Виміркував серцем ласим
І повірив в догад свій!
Швидко вдяг свої онучі
І обув нові папучі,
З лазні драла дав як стій.

Та хоч дав він з лазні драла,
В слід за ним біда вже гнала,
Мов за жертвою змія!
Ось чортів спімнувши копу,
Виліз наче рак з окропу
З лазні сам пан судія.

Вийшов з лазні, одягаєсь...
Де папучі? Оглядаєсь,
А папучів ні сліду!
Замість них для осолоди
Два капчиська мов колоди
Хтось поклав як на біду.

Пан суддя був дуже строгий,
Наробив як стій тривоги:
„Хто мої папучі вкрав?
Хто для насміху й наруги
Сі проклятії капцюги
Замість моїх тут поклав?“

Страх і трепет по всій лазні!
Шепти, мови невизразні...

Далі скрикнули всі враз:
„Ах, се-ж Касимові капці!
Певно, трясця його бабці,
Він же й обікрав тут вас!“

Зараз хопивши палюги,
Вздогін скочили два слуги.
Абу Касим і не снів,
Що за ним біда йде спішно!
Він в нових папучах втішно
Вже додому доходив.

А в тім крики його гадку
Перервали: „Дядьку, дядьку,
Зупиніться! Стійте, гов!“
Став мій Касим, озиравсь, —
Се хлоп з лазні наближавсь,
Весь задиханий прийшов.

„Дядьку Касим, Аллах з вами,
А там в лазні пан за вами,
Пан якийсь знатний питає.
Конче хоче вас пізнати.
Се мабуть купець багатий,
Бо нас двох по вас післав“.

Абу Касим здивувався,
Веселенький поспішався,
Думав добрий зиск найти.
В лазні він вступа пороги,
Коли бач, суддя тут строгий
Як не скрикне: „А, се ти!“

„Ти се, дрантивий злодюго!
Гей, візьміть, звяжіте туго

І в тюрму його заприть!
І здійміть мої папучі,
А капчиська ті вонючі
До карку йому вчепить!“

Тут мав лазню Абу Касим!
Не пішло йому се плазом,
Що приятель жарт зробив.
Що вже плакав і кланявся,
Толкувався і звинявся, —
Пан суддя трохи не бив.

Мусів Касим наостатку
Пястрів видобуть десятку
І судді віткнуть в кулак,
Щоб минути злої казні.
Так то змитий з тої лазні
Видобувся неборак.

IV.

Мокра мелянхолія Абу Касима. Він кидає свої калці в ріку Тігріс, та вони по злодійськи нічною порою вертають до нього назад.

Абу Касим страх нещасний
Повернув у дім свій власний,
А вернувши розридавсь.
Він скупар був, не злодюга, —
Аж тут ось яка наруга
Впала, що й не спамятавсь.

„Боже! — крикнув він крізь сльози, —
Чи ж то я коли де в лози
Крадене добро таскав?
Чи в каварнях крав турбани?
Чи по лазнях я кармани
Людській ревідував?

„Чи з злодіями я шлявся,
До комори добирався,
З стайні коні виводив?
Чи то я підніс правицю
На халіфову скарбницю?
Чи везіру догодив?

„Будь я не купець, а віхоть,
Як чужого хоть на ніготь

До моїх прилипло рук!
Щож судді я тому вдівав,
Що мене він позлодівав
І здер з мене грошей гук!

„Боже, знавш в своїй власти,
Чи хоч думку мав я вкрати
Ті папучі навесні!
Я-ж не ткнувся б їх, як живо,
Коб не жарт, що так злосливо
Хитрий друг удрав мені!

„Ах, та вже тепер я бачу,
Що мою поцтиву вдачу
Тії капці в гріх ввели!
Я бажав папучі мати, —
Мусів се мій друг пізнати,
Щоб він висів на гили!

„Я бажав в нових ходити, —
Грошей жаль було купити,
Пристрастилася душа
До отсих кайданів клятих!
Через них прийшлось віддати
Купу ось яку гроша!

„Кляті капці! Засліпили
Ви мене зовсім в тій хвили,
Душу спутали мою!
Ви мене вели до згуби!
Так за те я чорту в зуби
В сій хвилині вас даю!“

В тім настрою страх подурім
Він за вуха ка...

152122
51/100
Книжниця
М. шифр.

Міцно враз оба звязав,
Взяв на плечі мов колоду
І над річки Тігра воду
В тихих думах поманджав.

Недалеко мав манджати:
Близько від його кімнати
Бистрий Тігріс шумно плив.
Абу Касим над рікою
Став і ось перед собою
Свої капці положив.

„Капці, — мовив він, — невдячні!
Ви забули, необачні,
Як я вас любив, беріг!
Як я звільна в вас чалапав,
Кілька сот разів вас латав,
Підбивав, скріпляв як міг!

„А проте ви, капці кляті,
Замість вдяки, благодаті
Довели мя до біди!
Ось вам від старого друга
Замість вдяки та-ж наруга:
Йдіть до біса до води!“

І каміння в них наклавши,
Шнуром добре завязавши,
Розмахав і бух в ріку!
А вертаючи додому,
Тіпивсь, що собі самому
Пімсту видумав таку.

Ой, так, так! Собі самому!
Бо коли вернув додому

І про капці ні ду-ду,
Злая доля наготові
Тії капці стофунтові
Мала на його біду.

Ось три дні собі минули.
Ніччю рибаки тягнули
Невід в Тігрісі по дні.
Як тягнули, так тягнули,
Раптом щось тяжке почули,
Мов колоду у матні.

„Бачність! Риба знать велика!“
Крикнув невода владика, —
„Затягай до беріжка!
Живо братці! Осторожно,
Бо її сполошить можно!
Але-ж bestія тяжка!“

Стогнуть рибаки, працюють,
Знай до берега прямцюють,
Аж ось раптом: пррр, та гов!
Запялась матня в колоду!
Щоб відпять, владика в воду
Мусів бовтнуть стрімголов.

Довго шпортався там та нипав...
Виліз — ледво-ледво хлинав.
Хлопці невід потягли.
Ще тяжкий! Ну, Богу хвала!
Значить, риба не прорвала!
Страх цікаві всі були.

Витягають: що за дідько!
Риби ні хвоста не видко!

Діри у матні кругом,
А на споді для вигоди
Два капчиська мов колоди
Та ще й з кам'яним нутром!

Став владика таї журиться,
Проклинає аж куриться:
„Щоб йому тристенний біс,
Тому вражому падлюці,
Що ті дідьчії папуці
Нам в найкращий вир заніс!“

Аж один рибак погляне,
Таї говорить: „Пане, пане!
Чи-ж не знаєте ви їх?
Се-ж, — тристенний його бабці! —
Абу Касимові капці!
Він собі з нас робить сміх!“

„Так?“ — владика лютий крикнув,
Капці з невода він смикнув
І нічого не сказав:
Взяв на плечі мов колоду,
І, прискорюючи ходу,
Вулицею поманджав.

Недалеко мав манджати:
Зупинився просто хати,
Де наш Абу Касим жив;
Там, щоб хвильку відітхнути
І довкола позирнути,
На землі їх положив.

Пусто скрізь було в тій хвили.
Тож він розмахав що сили

Капцями таї бух в вікно!
Сам на річку скочив живо,
Таї знай шепче: „Маш! пиво!
Маш! Все мені одно!“

V.

Рожево-пахуче пробудження Абу Касима,
гіркий плач його і рішення — спалити
капці у огні.

Не злякався так Йона того,
Як його з човна сухого
В морську кинули глубінь;
Не в таке впав остовпінця
Беда, як мертве каміння
Прорекло йому: Амін!

Не такий Филістимлянів
Страх напав, як стовп той грянув,
Що звалив сліпий Самсон, —
Як злякався Абу Касим,
Коли брязком-стуком разом
Вдарило йому на сон.

„Боже правий! Боже правий!
Чи то сон такий лукавий,
Чи кругом валиться світ?“
Так прокинувшись бурчав він,
Сонні очі протирав він,
Щоб довкола поглядіть.

Поглядає — горе! горе!
У покою наче море
Запаху ще розлилось.

А в тім морі серед хати
Мов остров якийсь заклятий
Бовванів чорне щось.

Чи то казка? Чи то сниться?
Щоб зовсім протверезиться,
Він потяг себе за ніс.
„Ні, не сплю! І ось вже дніє.
Та який се холод віє
Крізь віконце? Що за біс?“

Він зривавсь, з ліжка сходить,
По тім морі босо бродить
По самісінькі кістки;
Раптом скрикнув мов безумний,
Впав на ліжку, мов до трумни —
Зрозумів усі звістки.

Він пізнав те чорне диво,
Що близь ліжка горділиво
У олійку розляглось:
Не остров се в океані,
Його капці окаянні
Повернули к ньому ось.

Як пізнав їх дід нещасний,
То йому відразу ясний
Став весь звязок загадок:
Шиба збита, бутля збита,
І та річка скрізь розлита —
Весь покій в олійку мок!

„Боже! За щож стільки кари?
У підлозі всюди шпари,
Весь олійок пропаде!“

Скрикнув Касим, серед хати
Скочив, щоб олій збирати —
Але де збирати, де?

Поки там найшов боклагу,
Вже старого скупиндрягу
Кара повна досягла:
Весь олійок втік у шпари,
Окрім запавної пари
Дошка голая була.

Став наш Касим, страту баче,
І сердечне, ревне плаче,
Бороду на собі рве;
Кілько раз на капці гляне,
Іх клене, що духу стане,
А лютув, аж реве.

„Капці, капці, каро божа!
Що за демон з Тігру ложа,
З дна річного вас добув?
На мою тяжку руїну
В нещасливу годину
У вікно мені шпурнув!

„Чом не довершив вже злоби
І мені вас, до хороби,
Не шпурнув на лоб старий,
Щоб я світа більш не бачив,
І не кляв і не собачив
З горя так, що Боже крий!

„Щож я буду бідний діяв?
Всі надії, бач, розвіяв
Лютий ворог в один мах!

Через капці проклятуці
Наробив з олійку гущі,
Сотню пястрів виссав прах !

„Капці, капці, бузувіри!
До якоїж ви ще міри
Дійдете в завзяттю злім?
Краще б кров мою ви пили,
Аніж бутлю сю розбили!
Щоб розбив вас божий грім!“

Але капці серед хати
Розляглися як маґнати —
Чорні, мокрі та важкі, —
Вид їх бридкий, незугарний,
Та за тебе запах гарний,
Бо в олійку по пражки!

Вид сей — Касимова скрута.
Піднімалась злоба люта
В його серці против них.
„Стійте, кляті шлапацюги!
За всі шкоди і наруги
Я на вас пімщуся вмиг!“

„Моїх рук ви не втечете,
Марно, гидко пропадете,
Як собаки навісні!
Як Жидів тих кровопійців,
Єретиків-боговбійців
Я спалю вас у огні!“

Сю завзяту постанову
Й грішную її основу
Абу Касим проскрипів,

Потім капці взяв за чуби,
Щоб задвигать їх до груби,
Та враз став, мов остовпів.

„Мокрі, кляті! Що робити?
Якже їх мені спалити?
Адже треба сяженъ дров,
Поки шкіра ся розмокла
Висхне — щоб тут нагле здохла! —
Значить, копт і страта знов!

„Винесу хиба на кришу,
Там на пару день їх лишу,
Най собі на сонці схнуть,
А тоді на славу божу
Дідьче се насіння вложу
У огонь — тай к чорту в путь!“

Так собі розміркувавши
І на палку капці взявши,
Касим їх на дах поніс.
Верг там, та не бачив того,
Як сміявсь і кпився з нього
Злий збиточник, клятий біс.

VI.

Собачі герці на дасі і їх сумні наслідки
вниау. А ти плати, Абу Касиме!

У Багдаді славнім місті
Є вулиць не сто, не двісті,
А круті всі та вузькі;
А при них доми маленькі,
Наче при пеньку підпеньки,
А дахи на всіх плоскі.

Наче скрині ті біленькі,
Двері, вікна все маленькі,
Тягнуться доми ті в ряд,
Всі до вулиці плечима,
Кождий зиркає очима
На подвіря та у сад.

Днем народ в домах дримає,
Доки спека донимає,
Бо там спека що аж страх;
Аж коли повечері,
З Тігра холодом повіє,
Люд гуляє — по дахах.

Там дахи те, що в нас сквери:
Супочивок і спацери
І сусідський розговор;
Щоб свіженьким подихнути

І на город позирнути
Всяк спішить на дах, на двір.

Днем, коли пани дримають,
По дахах лиш пси гуляють,
Як у нас по вулицях;
Там для них простору много,
Не значить їм се нічого
Скочити з даху на дах.

Там то скоки, там то исоти
Виправляють пси і кóти.
Перегони та борні,
Гавкають немов на ловах,
Мявкають на всяких мовах,
То гризуться мов дурні.

Гарна річ в жарт дитинний,
Та не кождий жарт — невинний,
Не однако кождий варт:
Хлоп жартує — зарегочеш,
Пан жартує — плакати хочеш, —
Та найгірший песій жарт.

Здибали ось пси-Багдадці
Абу Касимові капці,
Що там сохли на дасі:
Всі над ними поставали,
Головами знай кивали,
Мов над карпом у вівсі.

Поставали тай не знають,
Що з тим звірем діять мають,
Далі гаркли: дзяв, дзяв, дзяв!
Звір сидить, немов колода.

Пси міркують: ось пригода!
Вже один за вухо взяв.

Гаркнув, тягне — годі рушить!
Ба вже другий зуби сушить,
Капця торгас за віс.
Тут і інші скоком, скоком,
Хто ветиг просто, а хто боком —
Гей! до капців, щоб їм біс!

Гавкають на всякі гласи,
Рвуть за вуха, за обцаси,
Відривають прищіпки,
Торгають куди попало,
Та всього ще їм за мало, —
Розігрались залюбки.

Два, три разом їх чіпають,
Капці вгору піднімають,
Тягнуть, котять, волочуть:
Сеї упаде, той прискоче,
Сеї гаркоче, той дзявкоче, —
Затягли їх в самий кут.

Та хоч тут їх дотасили,
То в спокою не лишили, —
Міри песій жарт не зна!
Далі рвали і гарчали,
Піднімали і тручали,
Наче пер їх Сотона.

Раптом зойкнув псисько з жаху,
Як тяжезні капці з маху
Гримнули з ним враз униз.
Інші пси мов змиті стали,

Вниз хвости всі попускали,
Потім мовчки розійшлись.

Так злочинець, зло зробивши,
Утікає, хвіст стуливши,
Геть у гори та ліси.
Слухайтеж, яку провину
В нещасливу годину
З капцями зробили пси!

Попри Касимів домище,
Тиснучись к стіні чим ближче,
Щоб не впасти де під віз,
Власне сею годиною
Йшла бабуся з дитиною, —
Видно біс її надніс.

Стала баба просто рога,
Задивилася небога,
Як счепились два вози:
Коні шарпають та рвуться,
Візники трохи не б'ються,
А пани кричать: Вези!

Стала баба, всміхається,
Щось їм радить збирається,
А дитя держить в руках.
В тім гар-гар, гур-гур почулось,
Щось страшне таке метнулось,
Мов увесь звалився дах.

Зглянутись не встигла баба, —
Вже кіхтяста песь лаба
Шкряб її через лице!
Передерла мов драбину, —

Баба кинула дитину
Тай кричить: „Ой, щож отсе?“

На дитину-ж ту нещасну
Впали капці рівночасно,
Мов із неба лютий грім:
По головці як дістало,
То лиш дрібку залишало,
Тай уже було по нім.

Тут вже гвалт і крик зробився!
Перед домом люд стовпився,
Всі кричать, мов на живіт.
Баба кров з лица втирає.
Мов безумна знай питає:
„Що се, чи валиться світ?“

Та дитя як мертво вздріла,
То страшенно заревіла:
„Ой ягідочко моя!
Моя внучечко єдина!
Щож без тебе, сиротина,
Та почну на світі я?“

Люде слухають, зітхають.
„Що тут сталося?“ питають.
„Хто се, як дитину вбив?“
Та як капці угледіли,
В один голос заревіли:
„Ось він! Ось хто се зробив!

„Га, сеж Касимові капці
Вбили внучечку тій бабці,
Ще й самій роздерли твар!
Абу Касим! Гей, чи чуєш?

Капців своїх так пильнуєш?
Де він, клятий той скупарь? "

Абу Касим наш нужденний,
Вчувши галас той страшенний,
Весь поблід і помертвів,
Весь затрявся мов трепета,
Бо вже чує, що в тенета
Біс його зловити вєспів.

Вийшов, мов на суд злочинець.
Гнеть якийсь там челядинець
Здоровенний, аж горить,
Хап його за руку живо:
„Ось де, пане, ось те пиво,
Що ви вєспіли наварить! "

І притяг його до баби,
Абу Касимові лаби
Її кровю обмазав.
„Бачте! Бачте кров невинну! "
Потім вбитую дитину
В руки Касиму поклав.

„Нате, пане, понесіте!
Або хоч собі зваріте!
Саме добре у окріп!
Певно сього ви бажали,
Як ті капці заставляли,
Мов на вовка в лісі сліп“.

„Ганьба! Ганьба! — крикнув разом
Тлум весь — ганьба, Абу Касим,
Що забулись ви аж так:
Баб та діти розбивати!

Бо на шож би пакувати
В капці стілько каміняк?

„Людоїде з серцем драба! —
Скрикнула кровава баба —
Ти не думай се собі,
Що свою тяженьку рану,
Свою внучечку кохану
Подарую я тобі.

„Люде добрі! Присвідчіте!
І зо мною враз ведіте
До судді його, як стій!
Всяк щоб знав його провину,
Най він сам несе дитину,
Капціж двом тра взять на кії!“

Абу Касим як заклятий
Слова ще не вспів сказати,
Спам'ятатися не міг,
Як усе те, мов невольна
Візія якась пекольна
Так його і збило з піг.

Весь він кровю обагрений,
Мов розбійник навіжений,
А мертве дитя в руці,
А при нім кровава баба,
Перед ним два крепких драба
Носять капці на дрюці.

А довкола тлум-громада!
От така чудна парада
Вулицями потяглась.
Крики знай гудуть завзяті;

При судейській ось палаті
Вся ота юрба зляглась.

Пан суддя вже жде на ганку.
„Абу Касим! А, коханку!
Ми знайомі вже мабуть.
Ну-ко, що ти вдрав нового,
Що людей привів так много?
Що се так вони ревуть?“

Довгу хвилю се трівало,
Напотів суддя немало,
Поки розпитав як слід,
Хто й яку зробив провину,
Хто і як убив дитину
І роздряпав бабі вид.

Та судді хоч ясно стало,
Що було в тім ділі мало
Абу Касима вини,
Та вже мав на нього пік він,
І для того так орік він:
„Поблику капцани,

„Що зробили всю ту страшність —
Абу Касимова власність,
І її повинен він
Пильнувати, зберігати, —
То й одвіт повинен дати
За дитини сеї скін.

„Повеликуж ся дитина —
Баби внучечка єдина,
Вся надія її дому,
То крім кари за убійство

Має Касим се злодійство
Відплатити по закону.

„Мусить з нею подружитись,
На нове дитя розжитись,
Щоб її не вигас рід.
А за кару п'ястрів двісті,
Других двісті тій невісті
За каліцтво дати слід“.

Так премудро розсудивши,
Двісті п'ястрів получивши,
Пан суддя потяг домів, —
Касим же, мов громом вбитий
Став, не знає що робити, —
Остовпів і занімів.

VII.

Як Абу Касим поспекався останньої любови
і який скарб закопав уночі.

Я не знаю, як там тому,
У кого в розпалі злому
Кат всю шкіру з тіла здер;
Та здається менше-більше,
Ані ліпше, ані гірше
Касим чув себе тепер.

Він стояв мов остовпілий,
На лиці мов крейда білий,
Радше жовтий наче віск;
В голові його мішалось,
Серце в груді знай стискалось,
В ухах чувся шум і тріск.

Далі шепнув: „Боже, Боже!
Що то людська злоба може!
Бий вас божий грім усіх!
Я знесу ті всі ругання,
Чень вас ще мої зітханя
Здують, мов ковальський міх!“

Так побожно він зітхнувши,
Вид турбаном завинувши,
Скулився, щоб геть іти;
Та в тій хвилі руки штири
З двох боків його вчепили:
„Гей, кудиж то справивсь ти?“

Абу Касим аж здригнувся,
Зупинився, озирнувся, —
Бачить, се поліціянт.
Він держить його за поли,
Тай кричить: „А гов! Поволи!
Пане, ось де є ваш фант!“

„Що за фант?“ — „Ну, ваші капці.
Пане, ми не голодрапці,
Ми не ласі на чуже!
Ось вони, ще й на дрючині:
Нате вам їх! В тій хвилині
Забірайтесь з ними вже!“

Весь народ зареготався.
Абу Касим не змагався,
Капці на коркоші впер,
Тай махає — та поволи!
Знов щось сіп його за поли
Тай кричить: „Що ж я тепер?“

Знов оглянувся Абу Касим,
Тай аж весь здригнувся разом,
Мов в кропиву голий сів:
Сеж та баба, що з-за неї
Він зазнав біди сіві, —
Щоб її де вовк ізів!

Вся розпатлана і боса
І брудна і кривоноса,
В роті чорні зуби два,
Руки мов граблі худії,
Щоки мов та грязь сідії,
А голосить мов сова.

От така то краля мила
Абу Касима вчепила
Наче грішну душу кат:
З ним під руку забираєсь,
Примиляєсь, усміхаєсь,
Мов він муж її чи брат.

„Абу Касимцю, мій друже!
Не смутись мені так дуже!
Вид свій милий розпогодь!
Вжеж тобі за всі ті страти
Скарб великий і багатий
В мні отсе дає Господь.

„Ах, я так тебе кохаю!
Все віддам тобі що маю,
Всю себе тобі віддам.
Ох, як рада я безмірно!
Лиш мене люби ти вірно,
Рай правдивий буде нам!“

Абу Касим теє вчувши,
Та хребет в дугу зігнувши,
Силкувавсь утекти,
Та бабиця не пускає,
Його к собі притискає,
Таї говорить: „Щож се ти?“

„По що так мене волочеш?
Чи втекти від мене хочеш?
Чи забув, як випав суд?
Коли любиш, люби дуже,
А не любиш, не жартуй же
Сплату дай мені ось тут!“

Щоб від баби відчепитись,
Мусів Касим знов поритись
В своїм чересі як стій:
Триста пястрів добуває,
Важко стогне і зігхає
І дає і мовить їй:

„Бий тебе суха коцюба,
Ти красавице беззуба!
На отсе та подавись!
На добро мов, натішся!
Шнур купи собі й повісься,
Лиш від мене відчепись!“

Баба гроші загорнула,
Та на Касима зирнула,
Мов її він батька вбив.
„Ти без серця! Що монети!
Та чи справді-ж так мене ти
Ані раз не полюбив?“

Люд регочесь, рака лазить,
Абу Касим тільки й пазить,
Щоб від баби драла дать.
Сплюнув люто, відвернувся,
Між юрбою протиснувся
Таї попер куди видать.

Біг отак, не зупинявся,
І назад не обертався,
Бо мороз дер по хребті;
Аж додому причвалавши,
Двері всі позамикавши,
Відітхнув у самоті.

Відітхнувши, відсапнувши
І на капці позирнувши,
Мало знов він не здурів:
Бачилось йому в тій хвили,
Що вони йому грозили:
„Впадеш через нас у рів!“

Абу Касиму аж тісно,
В животі зробилось млісно,
В лівім вусі дзінь-дзінь-дзінь!
Рогом очі витріщав,
І на капці поглядав,
І тремтить увесь мов тіль.

Далі каже: „Боже правий!
Певно дух якийсь лукавий
В тіі капці увійшов! •
Вже-ж я певно бідний згину!
В нещасливу годину
З ним собі я в спір зайшов!“

„Що-ж мені тепер робити?
Сього ворога не вбити,
Ні прогнати патиюком.
Злого духа не підкупиш,
Ані иншим не відступиш,
Ні не кинеш геть тайюком!“

„Та стривайте! Маю раду!
Чейже в більший гріх не впаду,
А позбудусь може зла!
В тіі капці з добра-дива
Певно пакісна, злослива,
Грішная душа вийшла.“

„Відбуває тут пошту
І на мене пізьму люту
Певно мусить мати за те,
Що над нею збиткувався,
А її не здогадався
В місце схоронить святе!

„Аджеж кажуть мудрі люде,
Що душі такій не буде
Супокою, хоч пропадь,
Поки хто її зостанки
Із молитвою до ямки
Здогадаєсь закопати.

„Грішна душечко покутна!
Ох, даруй, що баламутна
Мисль моя, мов те дитя,
Досі вперто так блудила
І тебе не нарядила
До спокійного буття!

„Та тепер, свій гріх пізнавши,
Стільки кар за нього взявши,
Я мов брат, мов рідний твій
Ще сю нічку з молитвами
В затишку тебе до ями
Схороню на супокій!“

Хто-б побачив, як наш Касим
У побожність вдаривсь разом,
Як над капцями прикляк,
Як молився, в груди бився,
Охав, на землі стелився,
Рік би: Стікся неборак

Е, та добре нам судити,
Як так збоку все слідити!
А стрібуй гіркої пить,
То весь світ тобі затьмиться,
І здуріти не дивниця:
Будеш капці хоронить!

Так до ночі промолвившись
І водою окропившись,
Абу Касим заступ взяв,
Капці завязав в мішище
І на близьке кладовище
Серед ночі почвалав.

Там довкола озирнувшись,
Коло муру в лук зігнувшись,
Став глибоку яму рить,
Потім капці в ню вложивши
І присипавши й прикривши,
Помолвивсь і щез умить.

VIII.

Служи про чарівника і Абу Касимова руїна.

Всюди темно, тихо, глухо.
Напружає око й ухо
Абу Касим всяку мить,
Та дарма! Мов у могилі!
Незвичайного не в силі
Нічогісінько зловить.

Та зла доля хоч незрима,
Знай очима злобно блима
І слідить за ним, слідить!
Лист шелесне, гилька хрусне,
Пес загавка, фіртка лусне —
Абу Касим знай тремтить.

Вбіг до дому, за хвилину
Вліз у ліжко під перину,
Богу дякує, що так
Все пішло йому щасливо, —
Та зла доля, хоч ліниво,
Все повзе за ним як рак.

Як се так вона зновила,
І кому найперш відкрила —
Се втопила в пітьмі ніч:
Та досить, що до схід сонця
Від віконця до віконця
Бігла ся кумедна річ:

Вартовий сказав Селіму,
А Селім знов Ібрагіму,
А від сього чув Ахмет,
Від Ахмета дід та баба,
А від сих ціла громада
Сеї нечуваний предмет:

Сеї ночі в пізну добу
Край халіфового гробу
Хтось стогнав і землю рив,
Щось шептав і щось мурликав,
Знатъ нечистих духів кликав,
Потім скарб у землю скрив.

Мусів бути скарб здоровий,
Бо мішище двокірцьовий!
Як він там його заніс?
Певно не о власній силі,
А заніс і при могилі
Закопав нараяв біс.

Скарб у землю закопавши,
Притоптавши й приплескавши,
Він те місце так закляв —
Стражник чув на власні вуха —
Щоб відразу впав без духа,
Хтоб копати там починав.

Вдравши вчинок сеї поганиї,
Чародій той окаянний
Знявся угору наче птах
І через паркан лиш фуркнув, —
Вжеж то біс його так штуркнув
Аж згадати теє — страх!

Ну, та стражник не таківський!
Вчинок бачучи дідківський,
Хоч зимниця ним трясла,
За чарівником тим адським
Повз по вулицям багдадським
Геть аж до його житла.

Ледво рано зазоріло,
Донеслося вже се діло
До багдадського судді;
То суддя від тої мови
Схопивсь наче лев на лови.
Го, го, го! Вжеж бути біді!

Чисто вмившись, помолившись,
Поснідавши тай убравшись,
Мовив він до посіпак:
„Зараз кличте вартового!
Чародія нам ось того
Нині треба ще на гак!“

Як для зла, то вартового
І шукать не треба довго —
Він і сам десь близько ждав;
Пан суддя вже в уніформі,
З вартовим по всякій формі
Протокол як стій списав.

„А тепер гляди, небоже!
Докінчить се діло гоже —
Твій найперший заповіт!
Правду своїх слів докажеш,
Як нам зараз же покажеш
Чародія того слід!“

Пан суддя в одну хвилину
Вдяг турбан на голову,
Посіпак узяв сім пар —
І готов був до походу
Хоч в огонь, а хоч у воду,
Мов козак той на Татар.

Рушив похід вулицями,
Та не просто, манівцями,
І що хвилі ріс, міцнів,
Бо що крок юрба цікава,
Чуючи яка се справа,
Пристає до них з боків.

За малої пів години
Натовп люду незлічимий
Гоготів неначе грім,
Вулицями плив, як слиж вивсь,
Аж нараз спинивсь і стійбивсь
Там де Касимів був дім.

Вартовий сказав: „Ось тут він!“
Пан суддя сказав: „Мабуть він
Ще не вилетів, ще спить.
Ну-ко живо, як найтихше
З всіх боків отсю хатище
Щільно треба обступить!“

Люде хату обступили,
Та гармідер учинили,
Шум такий і гук і рев,
Що збудився Абу Касим,
До вікна підскочив разом:
Зловлений, мов в сіті лев!

Ще не знає, що за штука,
Вже суддя у двері стука:
„В імя права! Відчинить!“
А народ реве та кличе:
„Де ти, клятий чарівниче?
В комин на мітлі не їдь!“

Абу Касим відчиняє,
Весь тремтить і сам не знає,
Чи живий він, чи мертвий.
Пан суддя відразу к ньому:
„Ти господарь сього дому?
Бе, ми знаємось, старий!“

Тут всі люде мов здуріли.
Засміялись, заревіли:
„Абу Касим! Чарівник!
Он хто зорі краде з неба!
Он кого спалити треба!
Стережіть, щоб нам не зник!“

„Люде добрі“ — мовить Касим...
Та суддя як крикне разом:
„Стій! Ні слова! Ні мур-мур!
Хлопці, гей! для остороги
Разом в нього руки й ноги
На один звяжіте шнур!“

Абу Касима що сили
У обарінок скрутили,
Положили на поміст, —
От тоді суддя сідає
І допроси починає.
Що то Касим відповість?

„Як зовешся?“ — „Абу Касим.“
„Чим живеш ти?“ — „Хлібом, мясом...“
„Люде, чуєте? Блюзнить!
Хліб та мясо він вживає,
Ласкиж божої не знає,
Що живими нас держить!“

„Маєш нам тепер сказати,
Як не хочеш, щоб у п'яти
Ми пекли тебе огнем,
Що за чар вночі ти діяв,
Де й яке ти лихо сіяв?
Говори, бо ми почнем!“

„Люде добрі, — стогне Касим, —
Хоч печіть, хоч бийте плазом,
В чарах несвідомий я!
Капці, капці ті прокляті,
Що хотів я поховати, —
Ось уся вина моя!“

„Що, брехуне ти проклятий?
Капці хтїв ти поховати?
Чи здурів, чи дуриш нас?
Зараз все признай для суду,
Бо як ні, то зараз буду
З шкіри в тебе дерти пас!“

Бідний Касим стогне, оха,
Занкаєсь та потроха,
Путаючись в купі слів,
Хоч безладно та нескладно,
Та тим більш для всіх принадно
Своє горе розповів.

Та чим більш він плакати хоче,
Тим сильнійше люд регоче,
Аж тримаєсь за боки;
Лиш суддя мов чорна хмара:
„Брехо, жде на тебе кара
Справедливої руки!“

„Хоч ти крутиш і циганиш,
Але нас не отуманиш!
Ну-ко, зараз нас провадь,
Де ті капці поховав ти!
Та як в тім не буде правди, —
Будеш тяжко відбувать!“

Тут зайшла маленька хрія:
Як старого чародія
Аж до цвинтаря дігнать?
Чи йому розпутать ноги,
Чи тягнути край дороги,
Чи для нього віз нанять?

Бачте, вірять мусульмане,
Що як лиш на землю стане
Чарівник, то дідьчих сил
Набереться, напоганить,
Всіх одурить, отуманить,
Щезне, полетить без крил.

Та на те найшлася рада.
„В міх його!“ кричить громада.
Вперли Касима в мішок,
Завязали чуб до речі,
Два драби взяли на плечі,
Просиливши на дрючок.

Як колись із Галааду
Добрий кетях винограду
Два Жидове, взявшись враз,
На дрючку несли під гору
До жидівського табору
До Мойсея на показ, —

Так у місі на дрючині
Абу Касим бідний нині
На кладовище чвалав,
А за ним суддя престогаий,
А довкола люд премногий,
Мов рухливий, пестрий сплав.

Та ось збилися тісніще.
Стражник мовить: „Ось се місце!“
А суддя: „Розпутать міх!“
Виліз Абу Касим з міха,
Та слаба йому потіха
Серед тих людей усіх.

Мусів місце показати:
Зараз кинулись копати, —
Живо капці віднайшли;
Втішились мабуть капцюги
З пана свого наруги,
Тай що їм не гнить в землі.

Абу Касим мов розбитий:
Сумовитий, не сердитий
На ті капці кинув зір.
Ну, програв остатню пробу!
Вже тепер лягай до гробу.
Але капцям більш не вір!

Ой зітхнув бідак, похнюпивсь!
Тимчасом суддя насупивсь
І до Касима мовля:
„Святотате! Тле мерзена!
Твоїм ділом осквернена
Ся посвячена земля!

„Варт би ти на паль за тев!
Та щоб місце се святеє
Смертний присуд не сквернив, —
Облекши свої калити:
П'ятсот п'ястрів заплатити
Мусиш так як завинив.

„Триста п'ястрів на святині,
Сто мені за труди нині,
Вартовому п'ятьдесять,
Решту на весь люд сей чесний!“ —
„Ось присуд тобі чудесний!“ —
Всі присутні верещать.

Абу Касим на коліна!
„Пане, се-ж моя руїна!
Деж сі гроші я візьму?“
Та суддя рік по хвилині:
„Як не зложиш їх ше нині,
Повандруеш у тюрму!“

IX.

Як Абу Касим своїми капцями зробив
революцію в Багдаді.

Як часом у темній пуци
Блуд кого візьметься злющий,
Помогає всі стежки, —
Чоловік у дикім страху
Там і сям біжить без шляху,
Мов овечка навпрішки,

Коли гонить вовк лапастий, —
І чим більше він попасти
Силуєсь на правий шлях,
Тим густіша оболока
Світ йому краде з-під ока,
Щоб в знесилі він поляг, —

Так і Касим бідолаха,
Видко — волею Аллаха,
Що скупарь був світовий,
Через капці ті суцїги
У такі впав респтабіги,
Що хоч сядь та вовком виї.

І чим більш він силкувався,
Наче в сіти вюн зривався,
Щоб їх збутись наконєць,
Тим впертїйш вони вертались,
За полу його хватались,
Мов заклятий в казці мрець.

Ось тепер, як ті шкрабища
Зо святого кладовища
Зпід землі злий дух відгріб,
Як ще Касиму в додатку
Стопаястрівок видер пятаку —
Геть весь скарб його, весь хліб, —

То сердега вже не плакав,
І не охав, не балакав,
І не торгав борода,
Лиш сидів неначе змитий,
Мов мертвець рядном укритий,
Що не знає вже біди.

Так без мови і без руху
І без болю, мов без духу
Довго, довго він сидів;
В хаті пусто, голі стїни,
Та він вперто, без відміни
Все на капці лиш глядів.

Капці-ж клятїї, безбожні,
Мов пани які вельможні
Знай пишались перед ним —
Повні глини і каміння,
Мов не божї сотворіння
Видом пуджали грізним.

Абу Касим стуманїлий
Чув, як капці гомонїли
Ось таку до нього річ:
„Дурню! Нас ти відцурався!
В пястрах, скарбах ти кохався!
Деж тепер ті пястри? Прїч!

„Де олійок твій рожевий?
Де котел є твій спіжевий,
Що в нім гроші ти дусив?
Ну, за чим ти бігав, тюпав?
Зуб судьби усе те схрупав,
Тільки нас не розкусив.

„Ми одні, чи чувш, друже,
Так тобі все вірні дуже,
Як ти сам був вірний нам.
Стільки літ проживши спільно,
Вже розстатись нам не вільно
На потіху ворогам!

„Що вони собі міркують?
Най із тебе й з нас кепкують,
Ти старий про те не дбай!
Нас державсь, як був багатий,
Нас до смерти мусиш мати,
В нас вийдеш і в божий рай“.

Абу Касим стуманілий
Враз підскочив мов здурілий,
Кинувсь бігти до дверей;
В руки голову сціпивши,
Вуха пальцями закривши,
Простогнав він: „Боже крий!

„Я дурію! Я дурію!
Двох думок злічить не вмю,
А промову капців чув!
Що вони від мене хочуть?
Чом життя моє лоточуть?
Щоб їм вік поганий був!

„Ні, не витерплю я з ними
Ані днини, ні години!
Сам їх вид мене уба!
Або сам втечу де з хати,
Або мушу їх запати
Так, що й чорт їх не найде“.

Так він душу облекшивши,
Міцно се постановивши,
Ладитись в дорогу став;
Ноги вбув, оперезавсь,
Плащ накинув, геть зібрався,
Капці в міх запакував.

Чи снідавши що, чи з постом,
Кладкою чи може мостом
Через Тіґріс перебравсь,
І тоді вже шахом-махом,
Не стежками ані шляхом
В чисте поле він попхавсь.

Ходить, лазить, життям важить,
А тут зверху сонце пражить,
Мов наняте для біди;
Абу Касим сохне, вяне, —
То присяде, то знов стане,
Та пищить: води! води!

Втім — чи чорт отсе чарує,
Чи напавду вухо чує
Під землею: буль, буль, буль!
Касим скуливсь, схопивсь духом
Тай побіг кудись за нюхом,
Наче Жид той до цибуль.

Біг, біг, біг ще з пів години,
Аж ось глянь: на дні долини
Невеличке озерце
Холодочком подихав,
Мов від сонця в тінь ховав
Кришталеве лице.

Сів наш Касим, покріпився,
І обмився і напився,
Свобідніше відітхнув,
Богу дяку дав сердечну,
Що в сю спеку безконечну
Хід його сюди звернув.

Спочивав тут добру хвилю
І таку чув пільгу милу,
Волю в серці і простір,
Мов уся біда віднині
Геть забігла в багна сині,
Щезла в темних зворах гір.

І в душі його старечій
Шибло враз: „Ануж, до річі,
Моїм капцям місце тут?
Ся вода глибока таки,
В них тяжкії камінняки, —
Кину, буде їм капут!

„Адже тут де гляне око,
Як далеко і широко,
І душі людей нема!
Рибаки сюди не ходять,
Стражники сюди не бродять, —
Тут спокій, тиша сама!“

І не довго міркувавши,
Капці, добре розмахавши,
З міхом бух до озерця!
Навіть серце не здригнулось,
Прочуття не окликнулось
В бідолашного старця!

Де там! Він ще рад-радиський.
Наче той коняка міський,
Що на поле вирвався раз;
Рже і фірка й сам не знав,
Чи пасеться, чи гуляв,
Чи хомут на вік отряс?

Так наш Касим відпочивши,
Капці в озері втопивши
Холодком вертав домів —
А такий веселий, ручий,
Наче скарб найшов гадючий,
Що й ціни сказати не вмів.

Йде — руками розкладав,
Усміхавсь, шось гадав,
Навіть пробував співати.
„Ні, не зломить доля злюка!
Абу Касим крепка штука,
Буде з нею воювати!

„Хоч ти й як мене приперла
І гіркого перцю втерла
Через капці ті мені,
Та не думай, що я впаду!
Дам собі ще якось раду,
А не вступлюся, о ні!“

„Дім продам — старий домище,
А проте він варт ще вище
Як тих тисяч п'ястрів! Ну,
Тисяч п'ястрів, та-ж се гроші!
Ой, які ще я хороші
Гендлі з ними розпічну!

„Наплюю на всі олійки
(Тут нещасної сулійки
Пригадавсь йому кінець),
Кинуся на шовк, тканини,
Одамашки, кармазини, —
Славний буду я купець!“

Повернув додому в нічку,
Не вечеряв, навіть свічку
Не світив, а спати ляг;
Спав спокійно мов дитина,
Снів, що він малий хлопчина.
Знай гуляє по полях.

Та як рано встав з постелі,
По своїй зирнув оселі —
Голо, пусто, сумно скрізь!...
То аж згорбивсь і насовивсь,
Мов на лихо знов готовивсь,
Ждав на підступи якісь.

День минає, другий — тихо.
„Ну, значить: минуло лихо!“
Абу Касим міркував;
І вже злегка, обережно,
Чи де що здобуть не можна,
По базарі мишкував.

Як той пес, що в нього вуха
Й хвіст обтято, лячно нюха,
Все ховаєсь по кутках,
Боком ходить, озиравсь,
Всього острого лякаєсь —
Так засів під шкіру страх, —

Так наш Абу Касим бідний,
Мов заклятий, мов негідний,
Мов прибудда, мов знайдух
Вулицями повз несміло, —
Горе так його присіло,
Що прибило в ньому дух.

Та відсапавшись крихітку,
Мов та квітка, що улітку
Вітер до землі пригне, —
Він почав знов підійматись,
І міцніти й простуватись,
Горе забувають страшне.

Аж отсе одного рана
Чує: баба наче п'яна
Коло студні щось кричить.
По хвилині — дві, три, штири
Хором крик такий счинили,
Аж в ухах йому лящить.

Слуха Касим: що за диво?
Чень же не впилсь так живо!
Тай тоді чого сей крик?
Чи напав на місто ворог?
Чи мечет розбив на порох?
Чи халіф де з міста зник?

Рад би знати, що там преці,
Але щось мов тьохка в серці:
„Стережись! Не пхай там ніс,
Де тебе ніхто не просить!
Вже коли бабами носить,
То жартув певно біс!“

Крик при студні дужчий, дужчий...
Вже там тлум зібрався злющий,
Вже ревуть — добра не жди!
Чути: „Зрада! Дідьчі штуки!
Дайте нам тих злюк у руки,
Що збавляють нас води!“

Касим теє зачуває,
Вийшов з хаги тай питає:
„Люде добрі, що вам є?
Що за крик тут, що за ропіт?
Що з водою вам за клопіт?
Хто води вам не дає?“

„Гей, — говорить хтось з народу, —
Вчора ще ми мали воду
З сеї студні як хрусталь,
А тепер — що за причина?
Хоч би вам одна краплина!
Не тече, аж серцю жаль!“

„Щож нам всім тепер робити?
Чим нам митись, що нам пити,
Чим варити? Гвалт! Розбій!
Гей, біжім до магістрату,
Най на студню сю закляту
Нам порадить що, як стій!“

І вже з криком вулицями
З дрéколами й палицями
Йде збунтований той тлум:
Тут зітханья, онде сльози,
Там прокляття і погрози,
Галас, крик і рев і шум.

Ба, чим ближше до комуни,
Зправа, зліва, з боку суне
Все нова й нова юрба:
Водоноси з коновками,
То прачки йдуть з праниками —
Всіх одна жене журба.

Пляц широкий заповнили,
Заревли всі враз, завили:
„Гвалт! Води, води, води!
Хто нам воду вкрав зі студні?
Кляті вороги облудні!
Дайте но нам їх сюди!“

Страх пішов по всім Багдаді!
Вже й життю пани не раді
На засідання зійшлись.
„Воду красти що за повід?
Найпевнійше водопровід
Попсувався десь колись.“

І одні людей втишають,
Другі знов майстрів збирають-
Водопровід розслідить.
Не було се легке діло...
Вже геть-геть повечеріло,
Без води пищать, гудить

Весь народ, тремтять всі власти,
Бо тлум грозиться напасти
На уряди, на склепи...
Аж ось радість! Всі криниці
Буль-буль-буль! Крізь рури з криці
Трисли водяні стовпи.

„Як? Де? Відки? Що за диво?“
Весь народ пита сквапливо, —
Та ніхто не відповість.
Лиш майстри, які ходили,
Водопровід розслідили, —
Можуть дати певну вість.

Величезний здвиг народу,
Що весь день чекав на воду,
Жде тепер на тих майстрів.
„Ось надходять! Живо! Живо!
Говоріть, яке там диво?“ —
Тлум реве, немов здурів.

X.

Остатній удар на Абу Касима і його
поєднання з капцями.

Вечеріло, сутеніло...
Чи було яке там діло
В Абу Касима, чи ні —
Щось весь день було так нудно,
Думать годі, спати трудно,
Прочуття якісь скрутні...

То походить, то знов ляже,
То щось пише, то знов маже,
То чита святий Коран,
Та слова перед очима
Скачуть, кров у виски грима,
Мов о стіни бє таран.

Прочувало серце лихо,
Билось і квилило тихо,
Мов голодне немовля,
Та холодний ум старечий
Невиразні тії речи
Дусить, цитька, придавля.

Та нараз — всесильний Боже! —
Що се все значити може?
Крик розлягся наче грім.
Голосів страшна громада
Репетує: „Зрада! Зрада!
Тут він! Тут! Його се дім!“

Абу Касим тебе чує —
Вже не мислить, не міркує,
Похолов увесь як труп.
Серце вже йому сказало:
„Знов на тебе лихо впало!“
І вже жде скажених куп.

А надворі люд лютує,
Ломить двері, репетує:
„Де він? Дайте нам до рук
Сього Жида, водокрада!
Розтоптатъ його як гада!
Мало смерти! Мало мук!“

Абу Касим весь здригнувся,
З остовпіння враз прочнувся.
Ледво дишучи піднявся.
Сил останніх добував,
Проти люду виступав,
І оттак до них озвався:

„Люде добрі, горожане!
Що се за таке погане
Діло мав я поповнить?“
Та юрба його запекла
Заглушила: „Згинь! До пекла
Йди чортам отак служить!“

І ручища вже тугенькі
Хап його мов у обченьки,
Вяжуть, крутять, аж хрустять.
Сотня голосів гукає:
„Зараз смерть тебе чекає!
Гріх живцем тебе пустить!“

„Люде добрі, — плаче Касим, —
Я-ж безсильний, я ваш вязень;
Бийте, вішайте мене!
Я вам вирватись не в силі, —
Та скажіть, сусіди милі:
Що зробив я так страшно?“

„Що зробив? Огидну зраду!
Ти хотів весь люд Багдаду
Спрагою на смерть вморить!
Ти заткав нам водопровід,
Ти був бунту й шуму повід!
Признавш, чи хочеш крить?“

„Признаватись? Боже правий!
Ти мій свідок, ти ласкавий,
Ти невинність не скривдиш!“
„Що, невинність? — люд скрегоче, —
Він вдавать невинність хоче!
Ось наш доказ! Погляди-ж!“

Люд в тій хвилі проступився,
Хлоп у хагу протопився
Мокрий, ззяблий, ледво ліз;
Оберемком, у охалпці
Абу Касимові капці
Він постогнувши ніс.

Серед хати їх придвигав,
Гепнув, аж весь дім залпигав,
В батька, матір так і гне:
„Бий тебе суха ялиця!
Чи ж не гріх то? Чи годиться
Так морочити мене?“

„Пане, тут гукають люде,
Що отсе ваш мебель буде?
Я не знаю. Та коли
В водопровід ви їх вергли,
Всьому місту воду сперли, —
Гарний плід ви здобулі.

„Знайте, наші люде штири
Мало смерти не пожили
В сперту лазячі діру;
Ім на ліки і всю плату
Ви дасте, коханий тату,
Бо я шкіру з вас зідру.

„Знайте далі: щоб ті капці —
Кроть за ногу вашій бабці! —
Із каналу там дістать,
Мусіли ми — на сумління! —
Водопроводу склепіння
На три лікті руйнують!

„Що за се вам добру плату
Подиктують з магістрату —
Будьте певні, пане мій!
А тепер іще за працю,
Що приніс вам сюю цяцю,
Заплатіть мені як стій!“

Абу Касим слів тих слухав,
Наче чемерицю нюхав,
Далі скрикнув: „Божий суд!
Люде! На стіну не лізьте!
Забийте мене, повісьте
Без розмови зараз тут!

„Жить обридло! Надокучив
Сам собі я й вас намучив...
Видно Бог мене прокляв.
Най сповниться суд сим часом!
Те сказавши, Абу Касим
Тяжко-важко зарідав.

В тім народ заметушився,
У дві лаві розступився,
Аґа в хату увійшов,
А за ним грізнії мари:
Поліцейських штири пари
З криком: „В імя права! Гов!“

„В імя права! Всі тут разом!
Хто між вами Абу Касим?“
Абу Касим мовить: „Я“.
„Маєш з нами без протесту
Йти до міського арешту —
Воля власти, не моя“.

Абу Касим похилився, —
Вже не плакав, не молився,
Знав, що тут йому капут.
Там у міській буцегарні
Дні йшли й ночі незугарні,
А він ждав тай ждав на суд.

А тимчасом комісарі
То по штири, то по парі
В його домі так і шпять:
Урядують, оглядають,
Щось цінують, викладають,
Риють, порпають, глядять.

Довго порались — та марно,
А вкінці списали гарно,
Що хотілось їм списать;
Абу Касима з арешту
Привели, аби всю решту
Присуду йому сказать.

„В імени царя і Бога!
Щоб був пострах і тривога
На зломисленних усіх,
Щоб всі проби зради й бунту
Вирвать з коренем до шпунту,
Завязать мов кицьку в міх —

„З огляду, що Абу Касим
Вперто, злобно раз за разом
Наш нарушував спокій,
Врешті стримав водопровід,
Тим до розруху дав повід,
Страту касі містовій —

„Ми, правителі народу,
За ті збитки, за ту шкоду
Ухвалили: у секвестр
Дім підсудного узяти,
Все, що мав, сконфіскувати,
І вписати у реєстр.

„А що слідства урядові
Дібр движимих в його домі
Ніякіських не знайшли
Окрім капців кольбосальних,
Що причиною фатальних
Всіх пригод його були —

„То ми з огляду й надії
На літа його старії
Ухвалили записать:
Щоб знав наших ласк ехемпра,
Без заплати такси й штемпля
Капці ті йому віддать.

„Присуд сей, то слово боже.
Винуватець вправді може
Жалуватись до царя, —
Та се будуть нам докори,
Знак зухвальства й непокори,
А за се не жди добра.

„Тож гляди ти, діду клятий!
Пробуй лиш рекурсувати,
Зараз у тюрму підеш.
А вже там тобі на пробу
Ми такого всиплем бобу,
Що й рішенця не діждеш“.

Абу Касим аж здригнувся,
В три погібелі зігнувся,
Руки к серцю приложив:
„Ай, панове! Золоті-сьте!
Все приймаю, хоть повісьте,
Бо на все я заслужив.

„А отсе, що в своїй ласці
Віддали мені ви капці —
Се глибоко чую я!
О, бо добру я тюрму мав,
В пості й холоді роздумав,
Що за скарб в них маю я,

„Бачте, був я зла катряга,
Безсердечний скупиндрия,
Від голодних дер я хліб,
Голих, бідних пер в болото,
Лиш у срібло та у злото
Душу всю свою загріб.

„Та Аллах благий та бистрий
Знать добра доглянув іскри
У душі моїй на дні;
Сими капцями мов міхом
Іскри ті роздув з успіхом
У могучій огні.

„Все мов добро дочасне,
Все, що я вважав за власне,
В тих огнях мов триск спалив,
Щоб хоч на старії літа
Вільно міг я в світ глядіти,
Всіх любив, його хвалив.

„Капці, скарбе мій великий!
Вами-ж то нога Владики
В мою душу увійшла!
Вами Бог мене сліпого
Вивів з п'єтми, із грузького
Багновища злови й зла!“

І до капців своїх бідних
Він припав немов до рідних,
Їх любовно цілував, —
Далі шнур розмотавши
І на плечі їх поклавши,
Добре знов їх привязав.

„Ось, панове, так віднині
Аж до смертної години
В місті буду я ходить —
Жебраком та богомільним,
Та від зла й покус всіх вільним,
Буду капці ті носить“.

Се сказавши, поклонився
І помалу віддалився.
„Одурів“ — рекли пани.
Серце троха в них щеміло.
„Нуж халіф узнасть, в чім діло?“ —
З страхом думали вони.

Та успокоїлися живо.
Абу Касим став правдиво
Щирим дійсним жебраком.
Вулицями волочився,
Під мечетами молився,
Тричі в Мекку йшов пішком.

Довго він прожив ще в Бозі,
Вмер десь голий у берлозі,
З капцями його затим
По жебрацьки й поховали,
Споминали, величали —
Він турецьким став святим.

Пояснення

чужих або малозрозумілих слів.

(Зв'язкою позначені слова, пояснені самим Франком).

*Ага (тур.) — те, що комісар поліції.

*Беда — знаменитий англійський письменник і проповідник IX віку осліп на старість, та проте ходив проповідати від села до села. Раз збиточник провідник завів його між каміння; Беда виголосив огнисту проповідь, після якої каміння крикнуло: Амінь.

Бутля (фр.) — велика бутелька (плянка), сулія.

*Везир (араб.) — високий державний урядник.

Верета — рядно.

Ветхий (ц. слав.) — старий.

Візія (лат.) — привид.

Герць — поединок.

Гнеть — зараз.

Двокірцьовий — на два кірці (корець — мірка).

Дідьківський або Дідьчий — чортів, чортівський.

Домів — додому.

Драб (нім.) — ледацюга, босяк, здоровило.

Дубельтово (лат.) — подвійно.

Зимниця — пропасниця.

- Кайданяр — той, що носить кайдани, каторжник.
- Капут (лат.) — кінець, смерть.
- Кармазин (нім.) — матерія темно-червоного кольору; одіж із такої матерії; чоловік, що носить таку одіж, шляхтич, пан.
- Катряга — курінь; тут у значінню взагалі чогось дрантивного: шкарбун, або що.
- Кольосальний (лат.) — величезний, неприродних розмірів.
- Комуна (лат.) — громада.
- Кльоц (нім.) — колода.
- Коб, коби — колиб.
- Конфіскувати (лат.) — забирати на користь держави.
- Корб'яші — плечі.
- Кроть за ногу! — лайка.
- Ліцитація (лат.) — публична продаж, аукціон.
- Ліцитувати — продавати на ліцитації, себто з публичного торгу.
- *Мекка — місто в Арабії, де знаходиться давня національна святиня Арабів, а потім і всього мусульманського світа — Кааба (чорний камінь, що впав із неба). Хід до цього міста вважається заслугою і спасенним ділом для кожного магомеданця і кожний обов'язаний хоч раз у життю бути там.
- Мелянхолія (гр.) — «чорна жовч» — душевна хвороба, підчас якої чоловік чорно дивиться на світ і сильно подразнений; тяжка задуха, сум.
- *Мечет (тур.) — магомеданська божниця.
- Навпрішки — навпрямки, навпростець, просто себе.

- Насобвитись — стати як сова, прибрати совиний вигляд.
- Невіста — жінка.
- Обарінок — бублик.
- Обцас (нім. Absatz) — закаблук, підбор, запяток.
- Одамашок — шовкова матерія (з міста Дамаску).
- Олій, олійок — олія.
- Орікати — видати присуд.
- Офукнутися — від фукати — крикнути, відгризнутися.
- Папучі (перське) — вовняні черевики без закаблуків.
- Прищипка — латка (на черевіку).
- Пік — мати пік на кого = мати злість.
- Пізьма (гуц.) — гнів.
- Плащ — верхня одежа.
- Пліндрувати (нім.) — плондрувати, руйнувати, нищити.
- Пляц (нім.) — площа, майдан.
- Преці — одначе.
- *Пястр — арабська монета, трохи менша за колишній австрійський гульден.
- *Райтак — решето з великими дірками.
- Ревідувати (лат.) — робити ревізію, трусити, обшукувати.
- Реєстр (лат.) — спис.
- Рекурсувати (лат.) — відкликатися на присуд до вищого суду.
- Рештабіги — тут: халепа.
- Ручий — меткий, моторний, спритний.
- Секвестр (лат.) — грабіж, примусове забирання майна довжника на користь держави або приватного вірителя.

Сквер (англ.) — міський город, сад для проходів.

Слиж — слизька й вюнка риба.

*Сліп — прилад до вбивання великих звірів, зроблений на подобу мишачої пастки.

Спацер (нім.) — прохід.

Сплав — пліт із сплавного дерева, що його сплавають рікою.

Стижбитись — стовпнитися, збитися до купи, згромадитися.

Стікатися (польське) — казитися.

*Сулія — велика пляшка, бутля.

Такса (гр.) — оплата державна за всякі акти.

Трепета — осика.

Трусек або трусок — дрібні тріски; хмиз.

*Турбан — завій, який Араби носять на головах замість шапки.

Фант (нім.) — застав.

Фатальний (лат.) — назначений долею, нещасливий.

*Халіф — так звалися магомеданські володарі, що були разом царями і головою церкви.

Хрія (гр.) тут: пригода, приключка.

*Шірас — головне місто Персії, славне своїми рожами, з яких видобувають дорогоцінний рожевий олійок.

Шмата — ганчірка.

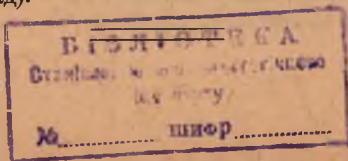
Шпунт (нім.) — чіп, кілок; до шпунту — цілком, украй.

Шпяти — крутитися, нипати, нишпорити.

Штемпель (нім.) — гербова марка, значок на оплату урядових паперів.

Ехемпла (лат.) приклади (від exemplum — приклад).

152122

НБ ПНУС

152122